

Metoderapport: VOLDTEKTENE I SÁPMI

Av Marit Sofie Holmestrand, Nils John Porsanger og Eilif Aslaksen

Voldtektene i Sápmi:

Publisert fra 29. oktober 2018 til 19. desember 2018 (nett, tv og radio).

Innsendere:

Marit Sofie Holmestrand

Nils John Porsanger

Eilif Aslaksen

Redaksjon:

NRK Sápmi

Mari Boine geaidnu 12,

9730 KARASJOK.

Tlf. 78 46 92 00

Kontaktpersoner:

Eilif Aslaksen, reporter

e-post: eilif.aslaksen@nrk.no

Tlf. 91814742

Simon Piera Paulsen, reportasjeleder/redaksjonssjef

e-post: simon.paulsen@nrk.no

Tlf. 97191109

Denne utgaven av metoderapporten er skrevet i januar 2019, og sendt til prissekretariatet i SKUP innen fristen mandag 14. januar 2019.

Forside illustrasjon: Artikkel publisert på nrk.no 29. oktober 2018

Illustrasjon på denne siden: Artikkel publisert på nrk.no 12. desember 2018



Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	4
2.0 SLIK KOM VI I GANG	5
3.0 ORGANISERING AV ARBEIDET	6
3.1 «Voldtekt 1»	6
3.2 «Voldtekt 2»	8
4.0 METODE OG KILDEBRUK	9
4.1 Å finne caser og historier.....	10
4.2 Kildevalg. Åpne og anonymiserte kilder	11
5.0 SPESIELLE ERFARINGER	13
6.0 KONSEKVENSER	14
7.0 PUBLISERTE SAKER (Vedlegg)	15

1.0 INNLEDNING

«Akkurat som det norske samfunnet ikke er perfekt, er heller ikke det samiske samfunnet perfekt. De gode tingene med kulturen forsvinner ikke hvis vi snakker om det negative. Kanskje bidrar det til at det blir litt lettere å være samisk.»

FORFATTER KATHRINE NEDREJORD TIL NRK SÁPMI

Det «store samiske samfunnet» – hele Sápmi – består av mange små bygdesamfunn fra Finnmark i nord til Hedmark i sør på norsk side. I tillegg bor det samer i Finland, Sverige og Russland. Alt dette er på mange måter knyttet sammen ved at slektskapsrelasjonene er sterke innad i bygdesamfunnene og familiebånd er knyttet over hele Sápmi. «Alle kjenner alle»-begrepet passer godt her.

Samtidig utgjør samene en minoritet i de nordiske storsamfunnene som bidrar til at vi som folk gjerne står sammen når ubehagelige temaer kommer på banen og som angår oss selv. Ubegrepet har tradisjonelt blitt møtt med taushet og blitt tabuisert.

Seksuelle overgrep er et slikt tema.

Tausheten har kanskje bidratt til at overgrep som voldtekt, har kunnet pågå over lange perioder i mange samiske bygdesamfunn. Selv om media (deriblant NRK Sápmi) både på slutten av 1980-tallet, rundt 2006-2007 og 2016 avdekket sedelighetssaker, incest og voldtekt, har ikke dette fått det «store samiske samfunnet» til å ta et oppgjør med ukulturen.

En sak fra det samiske samfunnet og et internasjonalt fenomen har imidlertid vært katalysatorer for endring de siste par årene:

- VGs avsløring av omfanget av overgrepene i Tysfjord sommeren 2016.
- #metoo

I Tysfjord-sakene sto flere samer åpent fram med sine traumatiske historier og opplevelser. Gjennom en modningsprosess har flere kvinner i andre samiske samfunn begynt å fortelle om lignende forhold. Etter dette kom #metoo-kampanjen for fullt, og dette fikk også samiske kvinner til å skrive om seksuell trakassering og seksualisert vold på sosiale medier.

To forskningsprosjekter bidro også til aktualisering og dokumentering av seksualisert vold i Sápmi:

Rapporten «Om du tør spørre, tør folk å svare - Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn» fra Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) kom i 2017. To år før kom helse- og levekårsundersøkelsen SAMINOR 2 (2015) utført av UiT - Norges arktiske universitet. Studien viste blant annet at en av fem samiske kvinner rapporterte om seksualisert vold.

Disse rapportene ble i liten grad fulgt opp av samiske (og nasjonale) medier, og dermed ble det heller ikke særlig debatt i offentligheten om temaet.

På sensommeren 2018 bestemte imidlertid redaksjonsledelsen i NRK Sápmi seg for å gå dypere i tematikken, og et eget team ble opprettet.

Målet var å bryte ned tausheten om voldtekter i det samiske samfunnet ved hjelp av journalistikk. Samtidig var det like viktig å bringe ut et budskap om at det finnes et håp.

2.0 SLIK KOM VI I GANG

«Vi satte oss som mål å bidra til å bryte tausheten og utfordre tabuene rundt dette temaet. Det var derfor et klart mål å sette disse sakene også på nasjonal dagsorden.»

NRK SÁPMI-DIREKTØR MONA SOLBAKK

Konstituert nyhetsredaktør Pål Hivand i NRK Sápmi utfordret redaksjonen flere ganger til å gripe fatt i funnene i undersøkelsen SAMINOR 2. Her kom det blant annet fram samiske kvinner rapporterte om høyere forekomst av fysisk, psykisk og seksuell vold enn personer med ikke-samisk bakgrunn i Nord- og Midt-Norge.

Dette ble fulgt opp i midten av august 2018 med en nyhetsartikkel hvor påtalelederen i Finnmark politidistrikt og en bistandsadvokat ble intervjuet. I tillegg ble det brukt elementer fra nevnte undersøkelse og siste Kripos-rapport om voldtektssituasjonen i Norge i artikkelen.

Artikkelen ble imidlertid ikke publisert fordi saken manglet en god case. Et tv-team dro til Kautokeino for å intervju Sunna Máret Utsi. Hun hadde tidligere stått fram i NRK om at hun hadde blitt voldtatt. Under intervjuet kom tv-teamet i snakk med mora til Sunna, Marit Susanne Utsi.

I samtalen ble det klart at også mora hadde blitt utsatt for voldtekt; en hendelse hun hadde tiet om i 30 år. Det ble gjennomført intervjuer med mor og datter.

Etter dette intervjuet bestemte nyhetsledelsen at redaksjonen skulle å jobbe videre med situasjonen i det samiske samfunnet. Tre reportere ble satt til dette på fulltid: Marit Sofie Holmestrand, Nils John Porsanger og Eilif Aslaksen. Temaet hadde først Jan Rune Måsø som reportasjeleder, mens Simon Piera Paulsen overtok etter at de første sakene ble publisert i slutten av oktober 2018.

Med det innsamlede materialet laget teamet både radiosaker til egne sendinger, saker til TV-Ođđasat og en «XL-artikkel» (langlesing-format, betegnet som XL internt i NRK) som ble publisert på hovedplattformen nrk.no fra 29. oktober 2018 og utover de påfølgende dagene.

Gjennom de første sakene fikk NRK Sápmi satt ansikter på tallene som framkom i forskningsfunnene.

I løpet av den første fasen («Voldtekt 1») kom teamet også i kontakt med flere caser. Også annet relevant skriftlig materiale ble gjennomgått. Dessuten kom det inn tilbakemeldinger og tips fra pårørende og andre mennesker etter at de første sakene var publisert.

Derfor var teamet fast bestemt på å fortsette arbeidet («Voldtekt 2»), og dette var også i samsvar med redaksjonsledelsens målsetninger.

I researchfasen hadde teamet fått oversikt over avsagte dommer, tiltalebeslutninger og berammede saker som dreide seg om voldtekter og seksuelle overgrep i samiske bygdesamfunn. Karasjok kommune pekte seg ut med fire saker som var i rettssystemet. I to av disse var det avsagt dommer, mens to var berammet for tingretten.

Rettsprosessene dannet grunnlaget for den andre fasen i prosjektet.

Samtidig fikk teamet også kontakt med forfatter Kathrine Nedrejord – selv voldtektsoffer – som skrev på en ungdomsroman hvor historien er lagt til Karasjok.

Ledelsens og teamets oppfatning var at materialet hadde potensiale til å nå ut på NRKs riksflater. Mottoet var at «vi skulle sprengre lydturen» med sakene. 12. desember 2018 ble den andre «XL-artikkelen» publisert. I tillegg gikk det innslag på blant annet Dagsrevyen, Dagsnytt og Her og nå.

Når denne metoderapporten skrives i begynnelsen av januar 2019, jobber teamet fortsatt med temaet seksuelle overgrep i samiske bygdesamfunn («Voldtekt 3»).

3.0 ORGANISERING AV ARBEIDET

«Det finnes begrenset med kunnskap om vold i ulike geografiske regioner eller i ulike minoritetsgrupper i Norge. Dette gjelder også forskning om vold og overgrep i samiske lokalmiljøer eller blant personer med samisk bakgrunn.»

NKVTS-rapport nr. 2 2017 «Om du tør å spørre, tør folk å svare»

Teamet besto av tre erfarne reportere som alle hadde arbeidet med ulike former for graving i Sápmi i en årrekke. Reporterne hadde også tidligere jobbet med saker som handlet om seksuelle overgrep eller som var beslektet med dette temaet. De hadde også bred erfaring med å åpne opp tabubelagte temaer i det samiske samfunnet gjennom sitt journalistiske virke. Derfor har de også et stort og sammensatt kildenettverk bestående av ulike fagmiljøer og enkeltpersoner.

3.1 «Voldtekt 1»

I samråd med reportasjeleder ble man enige om å skaffe seg en bredest mulig oversikt over situasjonen i den nordligste delen av Sápmi (Finnmark/Troms). Bakgrunnen for dette var de relativt mange rettssakene hvor seksuelle overgrep var grunnlaget. Da teamet startet arbeidet var det avsagt to dommer i Indre Finnmark tingrett i 2018, mens ytterligere to rettsaker var berammet på høsten samme året.

Teamet startet med å kontakte kilder som redaksjonen tidligere hadde brukt i saker som omhandlet seksuelle overgrep. Sunna Máret Utsi fra Kautokeino var en av objektene NRK

hadde intervjuet i forbindelse med en musikkutgivelse. Hun hadde også fortalt om voldtekten da hun deltok i Sámi Grand Prix i 2017 ettersom sangbidraget nettopp handlet om overgrep hun hadde opplevd.

Etter intervjuet med Sunna Máret kom reporterne i snakk med mora hennes. Helt uoppfordret fortalte Marit Susanne Utsi sin egen historie.

Gjennom ulike kilder i nettverket fikk også teamet kontakt med andre personer som hadde opplevd overgrep.

Parallelt med jobben med å finne caser gjennomgikk teamet både forskningsrapporter om emnet og avsagte dommer fra tingrettene i Finnmark og Hålogaland lagmannsrett.

Det ble tidlig klart at det var et begrenset antall forskere som hadde laget studier/rapporter om emnet.

Forskningen som ga det tydeligste bildet av situasjonen, var en studie utført av Senter for samisk helseforskning ved UiT – Norges arktiske universitet. Her framkom det blant annet at en av fem samiske kvinner rapporterte om at de hadde opplevd seksualisert vold.

I tillegg hadde Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) utgitt en rapport som beskrev hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn.

Teamet hadde også bakgrunnsintervjuer med både folk i hjelpeapparatet, politiet og forskere. I tillegg ble det gjort intervjuer som kunne brukes i saker.

Samtlige intervjuer ble tatt opp på video.

Mens researcharbeidet og innsamlingen av materialet forgikk, fulgte også et av teamets medlemmer en av rettssakene som gikk for retten.

Etter fem uker (avbrutt av ferie, sykdom, permisjon og andre oppdrag) gjennomgikk teamet materialet. Det kom fram til at historiene til fire av casene skulle brukes i den første publiseringen. Allerede da teamet startet arbeidet, var det bestemt at en «XL-artikkel» skulle være hovedproduktet, og som skulle publiseres på hovedfronten til NRK. Likevel ble det avgjort tidlig i arbeidet at det skulle lages radio- og tv-innslag til NRK Sápmis egne sendinger.

Eilif Aslaksen skrev nettartikkelen, mens Marit Sofie Holmestrand og Nils John Porsanger redigerte radio- og tv-innslag, samt SoMe-video. Alle hadde tett dialog med kolleger både i egen redaksjon og produksjonsmiljøene på Marienlyst. Flere versjoner ble utarbeidet og gjennomgått før den endelige artikkelen var klar for publisering.

Andre reportere laget oppfølgingssaker med søkelys på reaksjoner fra det samiske miljøet. I noen av sakene ble også erfaringene fra Tysfjord-sakene lagt til grunn.

3.2 «Voldtekt 2»

Etter en pause på to uker fortsatte teamet med arbeidet. Årsaken var omfanget av materialet som var samlet inn, samt henvendelser, innspill og tips fra publikum.

Mye var fortsatt ufortalt, og etter responsen bestemte redaksjonsledelsen at den neste publiseringen skulle «bryte den nasjonale lydmuren». Seksualisert vold var et dyptgående og vedvarende problem i mange samiske bygdesamfunn. Derfor skulle sakene til NRK Sápmi nå ut til et nasjonalt publikum, mente redaksjonsledelsen.

Valget sto mellom å sette søkelys på menn som voldtar eller de mange voldtektssakene fra Karasjok.

Teamet hadde allerede gjort intervju med en voldtektsdømt mann. Samtale med forsker Anja Emilie Kruse i NKVTS bidro også til at teamet vurderte å gå i gang med denne problematikken. Om det foreligger lite forskning om seksuelle overgrep som voldtekt i det samiske samfunnet, er faktum at det finnes enda færre forskningsstudier som forklarer årsaken til at menn begår slike handlinger.

Det som førte til at teamet bestemte seg for å satse på fenomenet i Karasjok, var en samtale med forfatter Kathrine Nedrejord. Utgangspunktet var å få hennes reaksjon på det som framkom i de første sakene som NRK Sápmi hadde laget om voldtektene. I denne samtalen fortalte forfatteren at hun var i gang med en ungdomsroman hvor handlingen var lagt til nettopp Karasjok. Hun hadde god kjennskap og mange kilder fra bygda ettersom hun selv har familie der. Nedrejord var aktuell ettersom hun selv var voldtatt i Paris. Høsten 2018 utga hun romanen «Forvandlinga» hvor hun fortalte om opplevelsene til hovedkarakteren K.

Derfor ble situasjonen i Karasjok som av mange betegnes som «samenes hovedstad», hovedfokuset for de neste sakene.

Teamet hadde fra før satt seg inn i straffesakene blant annet ved å være tilstede i retten. Hovedforhandlingen i den fjerde overgrepssaken skjedde mens teamet arbeidet med «Voldtekt 2», og fulgte dermed også denne.

Teamet tok også kontakt med fornærmede i denne straffesaken. Samme dag som den første «XL-artikkelen» om mora og datteren fra Kautokeino ble publisert, skrev Ann-Silje Guttorm fra Karasjok på Facebook om sine egne opplevelser samtidig som hun kommenterte den publiserte artikkelen. Derfor tok teamet direkte kontakt med Guttorm, og etter kort betenkningstid sa hun ja til et intervju.

Selv om både omfanget og karakteren av de seksuelle overgrepene i Karasjok var forskjellig fra Tysfjord-sakene, fantes det likevel en parallell: Tausheten. På begge stedene hadde overgrep skjedd over mange perioder uten at samfunnet selv hadde reagert.

Forsker Astrid Eriksen var med i studien SAMINOR 2 hvor omfanget av vold og seksualisert vold mot samer ble avdekket. Hun skrev også doktorgradsavhandlingen «Breaking the silence» i 2017 med samme tematikk. Eriksen er selv opprinnelig fra Tysfjord, og er dermed blant forskerne med best kjennskap til både Tysfjord-sakene og de bakenforliggende

årsakene til seksuelle overgrep generelt i det samiske samfunnet. Teamet fikk både et tydelig intervju og innspill om hvordan saken kunne presenteres for publikum.

Etter at stoffet var i boks, gjennomførte teamet en halvannen dags workshop med reportasjeleder Simon Piera Paulsen. Her ble «XL-saken» tegnet opp. Dette dannede grunnlaget også for radio- og tv-sakene.

Marit Sofie og Nils John redigerte innslagene som skulle til Dagsrevyen. Reporter Carl-Gøran Larsson ble også koblet inn i denne fasen. Han bidro både i redigeringen og oppfølgingsaker til tv og nett.

Eilif Aslaksen skrev nettartikkelen og oppfølgingsartikler. Han laget også radioinnslagene til riksflatene.

I slutfasen var nyhetsavdelingen på Marienlyst med i finpussingen av sakene.

Artikkelen ble publisert onsdag 12. desember 2018. Både på tv- og radio gikk sakene de påfølgende dagene. Siste artikkel i «Voldtekt 2» ble publisert 19. desember 2018.

4.0 METODE OG KILDEBRUK

«Vold og overgrep der den voldsutsatte er samisk er et samfunnsproblem og en alvorlig menneskerettsutfordring i Norge.»

TEMARAPPORT FRA NORGES NASJONALE INSTITUSJON FOR MENNESKERETTIGHETER

Etter at redaksjonsledelsen opprettet teamet, ble det ikke lagt stramme føringer for problemstilling og fokus. Teamet skulle den første uken skaffe seg et bredest mulig oversikt og innsikt over situasjonen i Sápmi.

Metoden var tradisjonell journalistisk tilnærming: Finne relevant og fersk skriftlige kilder, lese disse, snakke med menneskene bak de skriftlige kildene. Viktigst var det å finne de såkalte konsekvens ekspertene – caser til sakene. Også dette ble gjennomført med journalistisk tilnærming.

Kildeoversikter, dokumenter, rapporter, opptak av intervjuer, transkriberte intervjuer (fra alle case-intervjuene), arbeidsnotater og etter hvert publiseringsplaner ble samlet i en felles mappe som teamet og reportasjeleder hadde tilgang til.

Seksuelle overgrep er tabubelagte uavhengig av etnisk tilhørighet og samfunnslag. Voldtekter fører til skam og skyldfølelse både hos offer og overgriper. Resultatet kan også bli psykiske lidelser som angst, depresjon, posttraumatisk stresslidelse og i ytterste konsekvens; selvmordsforsøk og selvmord. Også disse forholdene er tabubelagte.

I det samiske samfunnet har slike temaer tradisjonelt blitt møtt med taushet. Selv innad i familier har man i liten grad snakket åpent og «rett fram» blant annet på grunn av ubehaget. Men som følge av blant annet Tysfjord-saken, #metoo-kampanjen og en endret holdning til tidligere tabuiserte forhold, har taushetskulturen begynt å slå sprekker blant yngre samer.

Når man som journalist skal nærme seg personer som lever med slike problemstillinger, er det viktig å ha kjennskap til nettopp dette. Kulturforståelse kombinert med de journalistiske målene og idealene, vil man kunne lykkes med å bringe ut historier også fra et slikt samfunn.

Her dreier det seg om å ha kunnskap og forståelse om nonverbal og indirekte måter å kommunisere på som man finner i samiske miljøer og samfunn. Dette gjelder spesielt dersom det gjelder skambelagte temaer. I samtaler og intervjuer er det viktig å være oppmerksom på kroppsspråk, spesielle uttrykk og metaforer, samt taushet under samtalen.

En del av oppgaven for samiske journalister er også å håndtere sitt eget ubehag som kan oppstå når vi jobber med tabubelagte og ømtålige temaer fra vårt eget samfunn. Uten å ha et avklart forhold til dette, vil det være vanskelig å lage kritisk journalistikk om «våre egne».

Reporterne i teamet har gjennom tidligere prosjekter og reportasjer vist at de takler denne delen av jobben, og derfor maktet de å gjennomføre også voldtektsprosjektet blant annet fordi de har inngående kunnskap om kommunikasjonsmåter.

4.1 Å finne caser og historier

I den første fasen henvendte teamet seg til en kilde som tidligere hadde vært åpen om sine opplevelser. Direkte kontakt med Sunna Máret Utsi var uproblematisk ettersom alle i teamet hadde snakket med henne før og laget innslag om og med henne. I tillegg fantes det en rettskraftig dom og andre dokumenter i saken som gjorde at opplysningene hennes som omhandlet selve overgrepene, var etterprøvbare.

Ettersom planen var å beskrive ettervirkningene av voldtekten, så teamet ingen grunn til å innhente kommentarer fra den dømte personen. Innholdet i intervjuet med Sunna Máret var heller ikke av en slik karakter hvor samtidig imøtegåelse var påkrevd.

Sjansene for å finne historier i et samfunn hvor en av fem kvinner rapporterer om seksualisert vold er «statistisk sett» gode. Under intervjuet med Sunna Máret kom vi også i kontakt med mora hennes; Marit Susanne Utsi. For nesten 30 år siden var hun selv blitt voldtatt. Dette hadde hun holdt hemmelig helt til datteren fortalte åpent om voldtekten hun hadde opplevd. Mora ble intervjuet på samme oppdrag.

For historien var det viktig at Marit Susanne sto fram åpent. Dette gjorde hun etter eget initiativ i selve settingen. Et av målene med prosjektet var nettopp å skape åpenhet om ukulturen i Sápmi. Selv om hun selv ga uttrykk for at det ville bli tøft i tiden etter publisering, var Marit Susanne helt klar på at dette var virkelig noe hun ønsket å gjøre. Hun hadde sett og opplevd hvor godt en åpen holdning hadde vært for dattera.

Sunna Máret hadde allerede i nesten to år vært åpen om voldtekten både på sosiale medier, i NRK, andre samiske medier og på konserter hun holdt. Derfor kontaktet mange unge samiske jenter og kvinner henne. Vi spurte om hun kunne tenke seg å undersøke om noen av disse ville snakke med oss. Etter noen dager hadde Sunna formidlet kontakt mellom teamet og en av kvinnene som hadde betrodd seg til henne. Et møte ble avtalt med denne kilden.

«Berit» som denne kilden ble kalt, møtte teamet på hjemplassen. Etter at hun fikk presentert målet og opplegget med prosjektet, sa hun ja til å bli intervjuet. Hun beskrev hva som hadde skjedd og hvordan livet og tilværelsen i ettertid bar preg av angst, depresjon og frykt.

Etter to uker ble «Berit» igjen kontaktet. Også hennes mor ble kontaktet. Målet var å finne ut hvordan overgrepet hadde påvirket familien. I tillegg ønsket vi å forsikre oss om at både «Berit» og mor «Ragnhild» fortsatt var bekvem med å fortelle om sine opplevelser i reportasjene våre. Begge hadde fått tid til å reflektere over dette. I løpet av denne tiden var de fast bestemt på å bidra, og mora ønsket også å bli intervjuet.

Teamet hadde også kontakt med personer i ulike fagmiljøer. Disse ble spurt om å de kunne snakke med folk de visste hadde opplevd seksualisert vold. Forespørselen var om de kunne fortelle disse kildene hva vi arbeidet med, og om de kunne tenke seg å snakke med oss. Noen sa nei til dette, mens flertallet sa seg villige til å gjøre det. Slik kom teamet i kontakt med kvinner som var blitt voldtatt eller usatt for annen type vold. En av kvinnen ble intervjuet som følge av kontakten med diverse fagfolk.

På samme måte kom også teamet i kontakt med pårørende og familiemedlemmer. Disse ble kontaktet via SMS eller telefonoppringning.

I den første fasen ble det gjort opptak med fem kilder som ble brukt som caser i både nettartikkelen og i radio/tv-sakene.

Tiltaler, avsagte dommer og forhandlingene i rettssakene høsten 2018 ble også brukt til å komme i kontakt med kilder. De aller fleste som ble kontaktet av teamet, sa nei til å bidra på noen som helst måte. En kilde var imidlertid villig til å bli intervjuet; Ann-Silje Guttorm fra Karasjok. Hun var fornærmet i en rettssak som skulle opp i Indre Finnmark tingrett i midten av november 2018. Om hun skulle stå fram åpent, var hun i liten tvil om. Det ble gjennomført to intervjuer med henne; den ene før rettssaken og den andre etter at dom var avsagt.

4.2 Kildevalg. Åpne og anonymiserte kilder

I reportasjene er det både brukt åpne og anonymiserte kilder. Begge gruppene har hatt et klart motiv: Å skape en bevissthet om seksualisert vold og et inderlig ønske om å få slutt på dette.

I voldtektssaker er det ofte påstand mot påstand. Handlingen har ofte skjedd inne på et lukket rom og/eller at offer og gjerningsperson er de eneste som har vært til stede. Å skaffe seg tilstrekkelig dokumentasjon på historiene de involverte forteller, blir dermed svært krevende.

Når det gjelder selve den straffbare handlingen, har teamet brukt blant annet dommer og i tillegg til skriftlig dokumentasjon fra kilden, for å undersøke troverdigheten i de muntlige framstillingene i intervjuene. Selv om handlingene ikke er beskrevet detaljert i reportasjene,

har dette likevel vært tema i intervjuene. Dette ble også gjort for at teamet skulle gi kildene muligheten til å snakke om «hele saken».

Om opplevelsene og følelsene i tiden etter en voldtekt (og etterforskning/rettssak) som kildene gir uttrykk for i intervjuene, er reelle, er også vanskelig å verifisere. Teamet har i møtene med alle kilden, både de åpne og anonymiserte, brukt lang tid. I både intervjusituasjoner og i samtalene før og etter, har teamet registrert kroppsspråk og følelsesmessige reaksjoner for å få best mulig inntrykk av kildenes troverdighet og motiv for å stille opp.

For tre av de anonymiserte kildene var NRK-teamet første utenforstående de snakket med om sine opplevelser. To av disse hadde heller ikke anmeldt forholdet til politiet. Den tredje hadde anmeldt, men saken var blitt henlagt.

Også i disse tilfellene ble følelsesmessige reaksjoner som for eksempel gråt lagt til grunn. Teamet transkriberte også intervjuene, og uklarheter som ble oppdaget, ble tatt opp på nytt med kildene i samtaler for å sjekke logikken og eventuelle brist i sammenhengen. Vi fikk også forelagt skriftlig materiale i noen tilfeller fra kildene som kunne brukes som en form for dokumentasjon for det de snakket om.

Inntrykk fra samtalene og intervjuene ble også diskutert internt i teamet. Det ble blant annet reflektert over hvilke grunner kildene eventuelt skulle ha for å snakke usant. Ut i fra detaljerte beskrivelser, innlevelse, kroppsspråk og følelsesmessige uttrykk var konklusjonen i disse refleksjonene at kildene snakket oppriktig og troverdig.

Flere av kildene – og noen av personene som ble omtalt i en av reportasjene – er svært unge. I samtaler med teamet deltok også foresatte. Etter en slik samtale valgte teamet å ta ut en historie nettopp av hensyn til kildens lave alder, og fordi det nå gikk bra med vedkommende. I en av rettssakene teamet fulgte var både fornærmede og tiltalt unge. Hva som kom fram under hovedforhandlingene, ble tatt med i en av «XL-sakene» ettersom det kunne forsvares med fri sitatrett fra retten. Men etter samtaler og e-postkommunikasjon med bistandsadvokat og forsvarer, ble beskrivelsene fra retten kuttet ned. Bare de faktiske hendelsene som kom fram i retten, samt dommen tatt med i artikkelen.

Det er heller ikke kommet reaksjoner fra publikum (med kjennskap til historiene) etter publisering som skulle svekke kildenes troverdighet på noen måte.

Hva gjelder dømte, mistenkte og påståtte gjerningspersoner har teamet i liten grad hatt kontakt med disse. Ved to tilfeller har teamet møtt tiltalte i forbindelse med rettssaker. Ved tre andre tilfeller har teamet vært i kontakt med forsvarsadvokater, og i et av disse tilfellene har teamet bedt om samtale/intervju med klienten (tiltalt/dømt). Forespørselen ble avslått.

I artiklene er tiltaltes versjon referert både med direkte sitat fra retten og med uttalelser fra advokat.

Alle kildene som er brukt i nettartiklene har fått muligheten til å lese hele artikkelen før publisering.

Teamet har etter intervjuene og etter publisering hatt kontakt med casene for å undersøke om de har opplevd spesielle ting. Spørsmålet var enkelt og greit hvordan det gikk med dem? Budskapet fra teamet har vært at kildene må be om hjelp av fagfolk, venner eller politi dersom de skulle trenge det. Slik vi har oppfattet det, har kildene satt pris på oppfølgingen.

Kildeoversikten viser at det totalt er brukt 29 muntlige kilder. Sju ulike skriftlige kilder som forskningsstudier og rapporter er benyttet. I tillegg er flere titalls dommer fra tingrettene og lagmannsretten lest. Teamet fulgte også to rettssaker. Kilder i oppfølgingssakene som går på reaksjoner, kommer i tillegg.

5.0 SPESIELLE ERFARINGER

«Det er veldig ubehagelig i starten fordi emnet kan skape mange følelser i folk. Mange tåler ikke å høre noe om detaljer. Men dette ubehaget må vi våge å stå i for å få til en endring»

FORSKER ASTRID ERIKSEN TIL NRK SÁPMI

Over hele verden utsettes barn, unge og voksne for seksuelle overgrep hver eneste dag. Slik har det vært i uminnelige tider. I moderne tid har offentligheten fått innblikk i overgrep fordi media har gravd i denne problematikken. Som vi har vært inne på flere ganger, er dette et tabubelagt tema blant samer. Nyere forskning viser at samer er mer utsatt for seksualisert vold enn ikke-samer. Samisk media har bare sporadisk satt fokus på dette. Det har vært utfordrende å få kilder/konsekvens eksperter til å fortelle om seksualisert vold. Det kan også være en del av årsaken til at slike saker har fått mindre plass i samisk media sammenlignet med norsk media.

Erfaringene fra dette prosjektet gir imidlertid et annet inntrykk. Taushet om ubehagelige temaer er i ferd med å slippe taket. Yngre samer vi har møtt i forbindelse med arbeidet har både latt seg intervju og formidlet kontakt med andre kilder i samme situasjon. Vi registrerer at dette i en del tilfeller også motiverer voksengenerasjonen til å snakke åpent om voldtekt og overgrep. Dette gir håp om et åpnere og sterkere samisk samfunn.

Selv om medieomtale er belastende både for offer og gjerningsperson, har teamet også registrert en større forståelse fra mange av de involverte for hvorfor emnet blir gjenstand for journalistisk metode. Noen av de som enten har vært ofre eller pårørende, har gitt tilbakemeldinger om at det «likevel ikke var så skummelt som jeg først så for meg». De er blitt møtt med empati og forståelse, ikke bare innad i familien, men også i bygda.

Dette kan skyldes at det samiske samfunnet har vært igjennom en modningsprosess hvor Tysfjord-saken og #metoo-kampanjen var katalysatorer. Opplevelsen mange samer har hatt med disse fenomenene, uansett hvor tøft og vondt det har vært, har gitt tro og håp om at media kan bidra til å skape et bedre samfunn.

For teamet har det også vært betryggende å ha et svært engasjert og støttende redaktørkollegium i ryggen. Noe av det viktigste har den etiske vurdering av nettartiklene vært.

6.0 KONSEKVENSER

«At Sunna kunne snakke åpent om voldtekten fikk også meg til å tenke. Etter nesten 30 år forsto jeg at jeg måtte gjøre noe.»

MARIT SUSANNE UTSI TIL NRK SÁPMI

Målet til NRK Sápmis redaktører var at «vi skal sprengre den nasjonale lydturen». Sakene om seksualisert vold i det samiske samfunnet skulle settes på dagsorden.

De to langlesingsartiklene har i begynnelsen av januar 2018 henholdsvis 231 213 sidevisninger (Mor og datter – begge voldtatt) og 199 040 sidevisninger (- Voldtatt i min egen seng med babyen ved siden av meg).

Nettartiklene nådde med andre ord svært mange mennesker i hele landet. Også oppfølgingsartiklene ble lest og delt av tusenvis av mennesker.

Det førte også til at landets myndigheter berømmet de samiske kvinnene som hadde stått fram med sine historier. Justisminister Tor Mikkjel Wara sa blant annet etter artikkelen om situasjonen i Karasjok:

«Jeg kjenner bygda godt. Det er en liten bygd og den er veldig gjennomiktig. Derfor all ære til de som står frem. Jeg er imponert over disse.»

Allerede før NRK Sápmi satt temaet på dagsorden hadde regjeringen bevilget penger til både forebygging av og forskning om seksualisert vold i det samiske samfunnet. Reportasjen bidro til en større debatt og oppmerksomhet om behovet for mer kunnskap.

Likestillingsombud Hanne Bjurstrøm mener at myndighetene har sviktet samiske kvinner. Hun sier at det må på plass en styrket innsats for å forebygge, avverge og etterforske vold og overgrep i samiske samfunn.

Den viktigste konsekvensen med reportasjene er kanskje opplevelsen til kvinnene som fortalte sine historier. Slik sa Ann-Silje Guttorm det:

«Fortsatt kommer jeg til å være åpen om mine opplevelser. Mitt oppgjør mot voldtektene i Karasjok er i gang, og jeg forventer at resten av vårt samfunn følger etter.»

For en av kildene i den aller første reportasjen ble også livet annerledes etter publisering:

«Jeg kan være ute blant folk igjen. I over et år holdt ubehaget og sorgen meg nede, men nå er dette borte. Livet er lettere å leve igjen. Jeg kan puste.»

Reaksjonene fra publikum gir imidlertid motivasjon til å arbeide videre med denne tematikken. Det er behov for å holde opp trykket for å gjøre hverdagen tryggere for kvinner i

det samiske samfunnet, er beskjeden fra publikum. Når denne metoderapporten skrives, er teamet i gang med «Voldtekt 3».

Noe som både teamet, redaksjonsledelsen og casene – konsekvensespertene – sitter igjen med, er at det finnes et håp. Et håp om at alle kan reise seg selv om livet ligger i ruiner etter at noen har tatt seg til rette i ens kropp.

7.0 PUBLISERTE SAKER (Vedlegg)

I perioden 29. oktober til 19. desember 2018 er det publisert artikler på nett. Innslag er sendt både i riksflatene på radio og tv.

Nedenfor en fullstendig liste over samlet publisering:

NETT

29.10.18: Mor og datter – begge voldtatt

<https://www.nrk.no/sapmi/xl/mor-og-datter--begge-voldtatt-1.14222461>

30.10.18: – Samene må selv være med på å bekjempe seksualisert vold

<https://www.nrk.no/sapmi/-trengs-mer-kunnskap-om-seksualisert-vold-1.14270747>

31.10.18: Aina Madelén (18) går aldri alene på fest

<https://www.nrk.no/sapmi/marit-susanne-og-sunna-maret-sin-apenhet-berommes-1.14272815>

02.11.18: Samisk kjendis står opp mot seksualisert vold: - Det skal ikke være slik

<https://www.nrk.no/sapmi/samiske-kjendiser-star-opp-mot-seksuell-vold-1.14274471>

05.11.18: – Áhčit fertejit leat ovdagovvan gándaide

https://www.nrk.no/sapmi/sami-dievddut-aiggo_e-rabasvuo_a-veagalvaldima-birra-1.14277910

05.11.18: Tausheten er et signal om at vi som folk aksepterer vold og overgrep (kommentar)

<https://www.nrk.no/sapmi/-tausheten-er-et-signal-om-at-vi-som-folk-aksepterer-vold-og-overgrep-1.14278388>

09.11.18: – Sápmi bør lære av Tysfjord om seksuelle overgrep

<https://www.nrk.no/sapmi/-sapmi-bor-laere-av-tysfjord-om-seksuelle-overgrep-1.14283459>

17.11.18: – Å stikke tissen inn i noen som sover er ikke sykdom

https://www.nrk.no/sapmi/trine-lise-olsen-har-opplevd-sovevoldtekt_-hun-mener-overgrep-ikke-er-en-sykdom-1.14296833

12.12.18: – Voldtatt i min egen seng med babyen ved siden av meg

https://www.nrk.no/sapmi/xl/_voldtatt-i-min-egen-seng-med-babyen-ved-siden-av-meg-1.14279632

13.12.18: Voldtektene i Karasjok: – Blir så forbannet

<https://www.nrk.no/sapmi/karasjokordforeren-er-lei-seg-og-skuffet-over-voldtektsakene-1.14333207>

13.12.18: Justisministeren berømmer dem som står fram om voldtekt: – Jeg er imponert

<https://www.nrk.no/sapmi/justisministeren-oppfordrer-alle-til-a-melde-ifra-om-voldtekt-1.14335937>

18.12.18: Ber ikke om bistand fra Kripos

<https://www.nrk.no/sapmi/ber-ikke-om-hjelp-fra-kripos-for-a-handtere-karasjok-voldtektene-1.14339434>

19.12.18: Ligestillingsombudet: – Myndighetene har sviktet samiske kvinner

https://www.nrk.no/sapmi/likestillingsombudet_-_myndighetene-har-sviktet-samiske-kvinner-1.14341469

19.12.18: Nå har «Berit» fortalt om voldtekten til politiet: – Jeg er så lettet at jeg nesten kan fly

https://www.nrk.no/sapmi/na-har-berit-fortalt-om-voldtekten-til-politiet_-_jeg-er-sa-lettet-at-jeg-nesten-kan-fly-1.14345421

TV:

30.10.18: Odđasat

<https://tv.nrk.no/serie/oddasat-tv/201810/SANY70103018/avspiller>

(Innslag 7, etter 04.46)

31.10.18: Odđasat

<https://tv.nrk.no/serie/oddasat-tv/201810/SANY70103118/avspiller>

(Innslag 6, etter 03.55)

23.11.18: Odđasat

<https://tv.nrk.no/serie/oddasat-tv/201811/SANY70112318/avspiller>

(Innslag 3, etter 03.27)

12.12.18: Dagsrevyen 21

<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen-21/201812/NNFA21121218/avspiller>

13.12.18: Dagsrevyen 21

<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen-21/201812/NNFA21121318/avspiller>

(etter 8.27)

19.12.18: Dagsrevyen

<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen/201812/NNFA19121918/avspiller>

RADIO

12.12.18: Nyhetslunsj

<https://radio.nrk.no/serie/nyhetslunsj/NPUB33024718/12-12-2018#t=41m37.48s>

12.12.18: Her og nå

https://radio.nrk.no/podkast/her_og_naa/nrkno-poddkast-226-146553-12122018183300

Det ble laget innslag til NRK Sápmis egne radiosendinger, NRK Finnmark og NRK Dagsnytt. Vi har ikke lagt inn lenker til disse.